

тровського університету. Серія : Менеджмент інновацій. – 2016. – вип.6. – С. 35-41

6. Коврига С. В. Методические и аналитические основы когнитивного подхода к SWOT-анализу / С. В. Коврига // Пробл. управл. – 2005. - № 5. – С. 58–63

7. Шевчук В. О. Гармонізація податкового законодавства у країнах Європейського Союзу: досвід для України / В. О. Шевчук, Р. Ю. Римарська // Стратегічні пріоритети – 2008. – № 3(8). – С. 100-111.

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЮВАННЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджуються напрямки вдосконалювання механізмів управління інноваційною діяльністю переробних підприємств харчової галузі. В результаті дослідження удосконалено організаційно-економічний механізм, який повинен забезпечувати органічне поєднання галузевого й територіального підходів, загальнонаціонального й локального рівнів господарської діяльності.

Ключові слова: економічна самостійність підприємств, інновації, інноваційна діяльність, організаційно-економічний механізм, переробні підприємства.

В статье исследуются направления совершенствования механизмов управления инновационной деятельностью перерабатывающих предприятий пищевой отрасли.

В результате исследования усовершенствована организационно-экономический механизм, который должен обеспечивать органическое сочетание отраслевого и

территориального подходов, общенационального и локального уровней хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: экономическая самостоятельность предприятий, инновации, инновационная деятельность, организационно-экономический механизм, перерабатывающие предприятия.

In the article the directions of perfection of mechanisms of management of innovative activity of processing enterprises of food industry are investigated. Because of the study, the organizational and economic mechanism, which should provide an organic combination of sectoral and territorial approaches, national and local levels of economic activity, has been improved.

Key words: economic independence of enterprises, innovations, innovative activity, organizational and economic mechanism, processing enterprises.

УДК 330.331.1

Зеленяк В.В.

аспірант

Одеська національна академія харчових технологій

Постановка проблеми. Удосконалювання форм і методів господарювання виступає не тільки органічною частиною всього процесу інноваційного розвитку переробних підприємств, але і його вихідним моментом. Саме в організаційно-економічному механізмі повинні відбутися зрушення першочергового порядку, оскільки від його кардинального поліпшення й дієвості залежать й успішність структурної перебудови виробництва, оптимізація його пропорцій при забезпеченні збалансованості програм розвитку, і активізації інноваційної діяльності як головного важеля інтенсифікації виробництва, забезпечення докорінного перелому у переробному виробництві.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню теоретичних і практичних питань управління інноваційною діяльністю на підприємствах присвячено значну кількість наукових праць. До їх числа відносяться: Д. Гохберг, П. Друкер, П. Завлін, С. Іллянкова, А. Казанцев, Л. Мінделі, В. Мединський, Г. Менш, О. Пригожин, Б. Санто, Б. Твіс, Р. Фатхудинов, Й. Шумпетер, С. Ягутин. Серед українських вчених-економістів вагомий внесок в теорію і практику управління інноваційною діяльністю в агропродовольчій сфері здійснили такі науковці, як О. Бутнік-Сіверський, О. Гривківська, М. Зубець, С. Іванюта, І.Іртишева, Д. Крисанов, В.Лагодієнко,

В. Немченко, П. Музика, В. Трегобчук, Л. Федулова. За високої позитивної оцінки наукових досліджень з вказаної проблематики окремі аспекти ефективності управління інноваційною діяльністю переробних підприємств в харчовій галузі залишаються дискусійними і потребують комплексного наукового вивчення, осмислення й переосмислення.

Формулювання завдання дослідження. Метою цієї статті є дослідження напрямків вдосконалювання механізмів управління інноваційною діяльністю харчових переробних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Організаційно-економічний механізм у силу своєї прямої приналежності до сфери явищ безпосередньої господарської практики динамічний. Розвиваючись під впливом продуктивних сил і виробничих відносин, він постійно вдосконалюється, наближаючись до того ідеального виду, що щораз об'єктивно визначений типом і структурою виробничих відносин, системою економічних законів й який, у свою чергу, піддається еволюційній зміні. Практика, досвід показують, що вдосконалення організаційно-економічного механізму вимагає сьогодні, у найближчій перспективі радикальної реформи. Часткові зміни організаційно-економічного механізму здійснювалися безупинно, але носять вони переважно кількісний характер і стосуються лише

окремих його сторін. Справа практично не доводила до комплексного перетворення всієї системи господарювання, до переведення її як цілісної системи на новий якісний рівень. Необхідно докорінно змінити підхід до вдосконалювання організаційно-економічного механізму. По-перше, необхідно здійснити його реформування негайно, у режимі й у рамках процесу переведення економічного й соціального розвитку країни на інноваційної платформу. По-друге, реформа повинна бути радикальною, глибокою, комплексно вирішувати все коло питань перебудови організаційно-економічного механізму як цілісної системи. По суті, мова йде про створення в певному змісті нового організаційно-економічного механізму, всієї системи управління його ланками – промисловими підприємствами, об'єднаннями, кластерами, альянсами. По-третє, необхідно чітко визначити основні принципи й напрямки трансформації організаційно-економічного механізму, головною віссю яких виступає необхідне поєднання дій ринкових і державних інститутів інноваційного розвитку.

Соціально-економічний розвиток виробничих одиниць спирається на вдосконалювання виробничих відносин, що є частиною планомірного й всебічного вдосконалювання й розвитку організаційно-економічного механізму, його ефективної роботи. Суть же вдосконалювання виробничих відносин, на наш погляд, полягає у забезпеченні стійкої відповідності між ними й продуктивними силами, що розвиваються, на основі пізнання й вирішення виникаючих тут протиріч шляхом організації доцільної практичної діяльності населення, підприємств, органів влади, суспільства в цілому.

На наш погляд, до процесу вдосконалювання виробничих відносин варто підходити диференційовано. Це пов'язано не тільки з тим, що різні сторони, частини, елементи виробничих відносин, їх цілісна система можуть по-різному відповідати в кожен даний період рівню розвитку виробничого потенціалу, але також і з тим, що неоднаковим може бути ступінь відповідності між організаційно-економічним механізмом, що включає форми й методи господарювання (у якості яких виступають зовнішні форми руху виробничих відносин), і глибинними основами виробничих відносин, економічними законами ринку.

Практика показує, що не система виробничих відносин, а лише їх частина, охоплювана поняттям організаційно-економічного механізму, має потребу в радикальній зміні. Саме організаційно-економічний механізм у його нинішньому стані не забезпечує необхідних темпів росту економіки, гальмує інноваційний процес, не дозволяє завершити перехід до інтенсивного типу відтворення. І це є достатнім свідомством того, що існуючий організаційно-економічний механізм не здатний повною мірою поєднати величезні переваги

ринкових виробничих відносин з інноваційними перетвореннями. Але якісно поліпшити роботу організаційно-економічного механізму, істотно не перебудовуючи його, неможливо. Протиріччя між продуктивними силами й виробничими відносинами одержало сьогодні загострену форму свого вираження усередині самої системи виробничих відносин – між їх глибинними основами й організаційно-економічним механізмом, а усередині останнього – між державними й ринковими інститутами.

Очевидні, на наш погляд, два загальні завдання: 1) забезпечити комплексність організаційно-економічного механізму й 2) привести його у відповідність із об'єктивними умовами сучасного етапу розвитку економіки, що означає насамперед досягнення адекватності його (організаційно-економічного механізму) змісту й структурі економічного базису (системи виробничих відносин), економічним законам ринку.

Основні принципи економічної діяльності впливають насамперед з ринкових початків системи виробничих відносин, а саме: законів стратегічного розвитку економіки, закону попиту й пропозиції, економічного закону, що визначає націленість виробництва на забезпечення матеріального добробуту й всебічного розвитку особистості. Сказане чітко позначає напрямок удосконалювання організаційно-економічного механізму.

Організаційно-економічний механізм повинен забезпечувати органічне поєднання галузевого й територіального підходів, загальнонаціонального й локального рівнів господарської діяльності. За допомогою організаційно-економічного механізму може здійснюватися свідомо й постійна підтримка пропорційності виробництва. Необхідними умовами функціонування даного механізму для конкретних виробництв виступають: виявлення різноманітних потреб потенційних покупців, ступеня їх задоволення на сучасному етапі, закономірностей і тенденцій їх зміни; облік й оцінка наявних й очікуваних ресурсів, їх структури, технічної й економічної ефективності й т.д.; розробка збалансованого у всіх частинах і розрізах стратегічного плану підприємства; здійснення погодженої, планомірно організованої практичної діяльності по перетворенню в життя планів інноваційного розвитку виробництва.

Планомірний розвиток виробництва є першою основною формою економічної реалізації власності підприємств, ядром якої є власність на засоби виробництва. Усунення стратегічного початку в управлінні означає ослаблення власності. Відмова від стратегічного планування суперечить самій її суті, означає повну невідповідність, неадекватність організаційно-економічного механізму основі сучасних виробничих відносин. Навпроти, розвиток стратегічної планованості рівнозначний зміцненню найважливішої сторони власності як еконо-

мічних відносин. Разом з тим саме плановість як функція управління дозволяє реально підкорити економічний розвиток, структуру суспільного виробництва, використання ресурсів інтересам власників бізнесу, споживачів, усього суспільства в цілому, інтересам одержання високих кінцевих результатів на всіх рівнях економічної діяльності.

Інший напрямок зміцнення, удосконалювання й розвитку виробництва пов'язаний з поліпшенням діяльності основних виробничих ланок. Саме на цьому рівні знаходиться найважливіша ланка організаційно-економічного механізму, безпосередньо реалізується взаємозв'язок виробничих ресурсів.

Економічна самостійність підприємств і соціальна відповідальність бізнесу у поєднанні з посиленням їх власної зацікавленості у високих кінцевих результатах роботи здійснюється в умовах ринку, але шляхом формування й реалізації стратегічних планів. Завдання полягає в тому, щоб шукати шляхи оптимального й рухливого поєднання факторів ринкової дійсності на шляху трансформації економічних систем.

Завдання вдосконалювання організаційно-економічного механізму як цілісного утворення вимагає найбільш повного відбиття в ньому найважливіших особливостей сучасного етапу розвитку економіки.

У організаційно-економічному механізмі повинні зайняти своє місце й товарно-грошові відносини, їх форми. На сучасному етапі перехід від економічної самостійності підприємств до формування об'єднань, мережних структур (альянсів, кластерів) поєднується з більш ефективним використанням товарно-грошових відносин.

На наш погляд, проблема економічної самостійності підприємств (що зберігають статус юридичної особи) у складі об'єднань полягає в створенні умов для реальної, справжньої прибутковості виробництва. Це передбачає, по-перше, організацію для підприємства режиму беззбитковості, тобто повного відшкодування за рахунок результатів своєї діяльності здійснених поточних витрат, собівартості продукції й одержання додаткового доходу. У рамках виконання цієї вимоги зростає зацікавленість підприємства у кращому використанні ресурсів, посиленні економії сировини й матеріалів, заробітної плати. Якщо оптова ціна забезпечує не тільки покриття витрат виробництва (собівартості) кожному нормально працюючому підприємству але й додатковий дохід, то збитковість даного підприємства свідчить про збій у його роботі, ставить його в скрутний фінансовий стан, і воно не може здійснювати навіть просте відтворення. У цьому випадку виникає небажана ситуація, подолання якої пов'язане з надзвичайними рисами.

По-друге, дійсно ефективна робота підприємства характеризується прибутковістю, рентабельністю.

Неможливо представити таке положення, щоб у ринкових умовах підприємство об'єктивно не було б зацікавлене в зростанні прибутку, оскільки останнє є джерелом всіх фондів розвитку підприємства, і тільки за рахунок її можна здійснювати розширене відтворення силами самого підприємства. В умовах ринкового ціноутворення ціна, вигідна для підприємства, повинна бути вигідною насамперед для споживача й суспільства в цілому. Інше положення свідчило б про недоліки в роботі підприємства.

Таким чином, при вирішенні питання про міру економічного розвитку підприємства варто виходити з необхідності забезпечення повноти дії режиму економії ресурсів і прибутковості підприємства. А це, у свою чергу, означає урахування особливостей останнього як суб'єкта товарно-грошових відносин, як виробника товарів, що реалізує свою продукцію шляхом продажу її «рівноправним» контрагентам: підприємствам – споживачам машин, устаткування, сировини й готової продукції, а також торговельним підприємствам, які безпосередньо вступають у відносини купівлі-продажу з індивідуальними споживачами. Саме тут, у сфері кінцевого споживання, відбувається остаточна перевірка правильності рішення про виробництво тієї або іншої продукції, здійснюється практична оцінка її якості.

Курс на активізацію соціально-економічного розвитку переробного виробництва на інноваційній платформі обумовлює необхідність розгляду питання про показники діяльності підприємства в різних напрямках. Ці напрямки не можна змішувати або протиставляти. Варто розробити систему показників, адекватних дійсному положенню підприємства в системі виробничих відносин і різних сторін, що характеризують, його функціонування. Більшість показників, як нам представляється, повинні бути не просто розрахунковими, а фондоутворюючими. Розрахункові показники не повинні «працювати» на збільшення витрат ресурсів на виробництво одиниці продукції. У крайньому випадку вони повинні бути нейтральні до даних витрат. Це, однак, не скасовує необхідності використання даних показників для обліку, інформації й стратегічного планування.

Можна погодитися з тим, що економічна діяльність підприємства повніше всього відображається в системі показників. Але це не означає, що серед них немає основних показників з погляду місця підприємства (об'єднання) у національному виробництві й того, що воно функціонує на базі ринкових товарно-грошових відносин. Подвійність положення підприємства обумовлює й двоякий – національно-організаційно-економічний і внутрішній – підхід до оцінки, контролю й стимулювання його діяльності й виміру ефективності. Вище були названі й два основних показники, що відповідають цим підходам.

Розглянемо питання про те, що необхідно ринку й суспільству в цілому від підприємства. Очевидно, потрібна товарна, готова до реалізації продукція в потрібному асортименті, за певною ціною, у встановлений строк і для певного споживача. Існуючі механізми управління, що відповідають даним вимогам, забезпечують необхідні пропорції в національному господарстві. У цьому процесі важливу роль повинні зіграти стратегічні плани, ініціативи підприємств, договори між ними на поставку продукції, зв'язки між підприємствами й галузями із приводу руху матеріальних ресурсів у всьому їх обсязі й у натуральній і вартісній формі.

Для оцінки діяльності підприємства показник валової продукції об'єктивно необхідний. Він є найбільш загальним результатом роботи підприємства. Визначаючи вартість продукції, виробленої тим або іншим підприємством, суспільство не може ігнорувати минулу вартість, втілену в продукті як поточні витрати засобів виробництва. Ця минула вартість є неодмінною частиною об'єктивної основи ціни продукції. Дані витрати враховуються в собівартості, тобто у вартості продукції. Без покриття цих елементів неможливі самооплатність і взагалі просте відтворення.

Існують недоліки у методах виміру валової продукції й у напрямках використання. Валова, а ще краще реалізована товарна продукція (якщо встановлені її асортименти, параметри кількості і якості всіх видів продукції й ціна кожної її одиниці, покликана забезпечувати покриття всіх необхідних витрат підприємства, у т.ч. прибуток) об'єктивно сприяє економії всіх витрат, у тому числі на сировину й матеріали. Саме цей показник є «проти затратним» і найбільшою мірою стимулює виконання договорів підприємства зі споживачами його продукції.

Іншим основним параметром діяльності підприємства повинен бути його валовий прибуток. Прибуток орієнтує підприємство на економію всіх видів витрат, стимулюючи зниження собівартості продукції, ріст ефективності виробництва.

Рішення з питань перебудови організаційно-економічного механізму реалізуються в ідеї про необхідність органічної зв'язаності процесу розвитку виробництва з посиленням використання інноваційних ресурсів, переведенням основних виробничих ланок на сучасні методи й принципи розвитку – інноваційну діяльність, із властивими їй можливостями здійснення простого й розширеного відтворення шляхом фінансування за рахунок на власних або позикових коштів за умови своєчасного повернення отриманого кредиту. Саме це повинне стати вихідним і разом з тим центральним пунктом у перебудові організаційно-економічного механізму підприємства. Вихідним у тому розумінні, що відповідно до його повинні вирішуватися питання про вдосконалювання процесів

стратегічного планування, управління й у цілому проблема розвитку виробництва.

Зростання прибутку відображає всі сторони економічної діяльності підприємства. Формуючи поряд із частиною амортизаційних відрахувань фонд його розвитку, прибуток стає найважливішим джерелом стимулювання й фінансування технічного переозброєння, вираженням його економічного інтересу.

Головне завдання перебудови організаційно-економічного механізму зводиться до переорієнтації кожного переробного підприємства, галузі (як і національного господарства в цілому) на інноваційний шлях розвитку. Причому на ресурсозберігаючий шлях. В умовах, коли країні доводиться вирішувати ряд великомасштабних політичних й економічних проблем, не можна визнати економічно виправданою сформовану тенденцію, при якій спостерігається стійка тенденція росту собівартості продукції переробних підприємств, зокрема – харчової. Вона обумовлює відповідне підвищення рівня оптових і роздрібних цін й загальне зниження рівня життя населення. Тому так необхідно, щоб на повну силу заробив «проти-затратний» організаційно-економічний механізм.

Даний механізм може ефективно діяти лише на основі більш глибокого й всебічного використання стратегічних переваг переробних підприємств. Стратегічне планування може забезпечити структурну й інвестиційну перебудову на всіх рівнях переробного виробництва із метою швидкого виходу на сучасні науково-технічні рубежі й підтягування слабких ланок. Організаційна структура сировинного й переробного виробництва повинна змінюватися у бік більшої цілісності.

Наприклад, досвід функціонування перших територіальних промислових й агропромислових об'єднань на регіональному рівні переконливо довів ефективність організаційної цілісності в територіальних виробничих утвореннях, що забезпечила більшу збалансованість і узгодженість у розвитку аграрного виробництва, обслуговуючої і переробної сфер, а також підтягування відстаючих ланок. Однак ефект цілісності реалізується лише наполовину. Рішення проблеми – у переході до цілісного управління виробництвами на територіальному рівні, що охоплює виробництво, обслуговування, заготівлю й переробку аграрної продукції.

Подальше вдосконалювання організаційно-економічного механізму пов'язане зі знаходженням оптимального поєднання стратегічного початку, з управлінням по ситуації. Останнє особливо важливо для агросфери й харчових підприємств, з огляду на крайню різноманітність і змінність місцевих природно-економічних умов.

Організаційно-економічний механізм у сучасних умовах розвитку передбачає вільне й оптимальне використання товарно-грошових відносин.

Недостатнє урахування вимог законів ринку призводить до негативних явищ, економічних і соціальних втрат. Відставання сировинного виробництва, незбалансованість ринку промислових, зокрема продовольчих, товарів – така «ціна», що доводиться платити за прорахунки.

При вдосконалюванні організаційно-економічного механізму переробних підприємств варто враховувати вимоги закону вартості – закону еквівалентного обміну. Необхідно перебороти стійку тенденцію до росту собівартості продукції, що багато в чому визначається триваючим подорожчанням на одиницю корисного ефекту засобів й послуг, що поставляються сировинним й переробним підприємствам. Справедливо пропонують підтримувати паритетність в обміні промислової й сировинної продукції шляхом відповідного коректування рівня закупівельних цін. Але саме по собі коректування буде вести лише до підвищення загального рівня цін. «Протизатратний» організаційно-економічний механізм заробить тільки за умови урахування іншої сторони закону вартості – зведення індивідуальних витрат виробництва до суспільно необхідного рівня. А це можливо, якщо підсиляться вимоги до технічного рівня й якості продукції. По суті, мова йде про розвиток ринку засобів виробництва й дійсну адаптацію всього виробничого ланцюжка до сучасних умов ринку, коли матеріальна винагорода кожного підприємства й ланки визначається якісними параметрами його продукції (і відповідно попитом на неї); рівнем власних витрат і виконанням договірних зобов'язань, що забезпечують необхідний рівень прибутковості.

Надто важливо змусити працювати «проти-затратний» організаційно-економічний механізм у сировинних галузях. Так, наприклад, за розрахунками фахівців, сумарні витрати виробництва аграрної продукції можна зменшити приблизно на 25-30% тільки за рахунок раціонального розміщення виробництва відповідно до природно-економічних умов кожного регіону й господарства.

Одна з головних причин, чому не реалізуються на практиці розроблені вченими й фахівцями раціональні схеми розміщення й спеціалізації аграрного виробництва, – невідпрацьованість системи економічних важелів. Вирішення даної проблеми, на нашу думку, – у наданні регіональним органам регулювання аграрної й переробної сфер виробництва права на регулювання централізовано встановлюваного державою співвідношення закупівельних цін на стратегічно важливу сировину з урахуванням місцевих умов у рамках сумарних витрат на закупівлю аграрної продукції. Важливо лише, щоб загальний рівень закупівельних цін забезпечував покриття суспільно нормальних витрат і прибутковості виробництва. Здійснюючи регулювання співвідношення цін, а також використовуючи інші методи економічного впливу

(кредитування й часткове субсидування із державних фондів найбільш перспективних технічних і технологічних програм і рішень) можна економічними методами домогтися ефективної реалізації завдань по виробництву аграрної продукції та її реалізації переробним підприємствам.

Насущні потреби стійкого соціально-економічного розвитку економіки диктують необхідність більш інтенсивного використання накопиченого інноваційного потенціалу. Тим часом на різних ділянках виробництва (від робочого місця до міжгалузевих комплексів) є великі, усе ще недостатньо повно використовувані резерви інтенсифікації виробництва й підвищення його ефективності.

Використання даних резервів натрапляє на певні труднощі, пов'язані з недостатньою відповідністю існуючого організаційно-економічного механізму досягнутому рівню розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, потребам всебічної активізації інноваційної діяльності. Незважаючи на проведення ряду заходів щодо вдосконалювання організаційно-економічного механізму, багато питань поліпшення системи управління виробництвом ще не вирішені. Як нам представляється, важливою причиною цього є не цілком комплексний характер і недостатньо послідовна реалізація таких заходів об'єднаннями й підприємствами.

Висновки з проведеного дослідження. Здійснення, хоча й дуже важливих самих по собі, але розрізаних галузевих, регіональних або функціональних заходів, спрямованих на поліпшення системи управління виробництвом, а також часткова, неповна реалізація системи таких заходів не приносять очікуваних результатів. Якщо при даному підході й вирішуються окремі питання вдосконалювання організаційно-економічного механізму, то їх відосблене вирішення часто породжує й нові. Тому не можна очікувати значного поліпшення всієї системи управління переробною промисловістю в результаті проведення окремих, ізольованих заходів (що стосуються, наприклад, методів фінансування, умов функціонування фінансово-кредитної сфери й т.д.).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки. Навч. посіб. / В.І. Захарченко, Н.М. Корсікова, М.М. Меркулов – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 448 с.
2. Квасницька Р.С. Особливості інноваційної діяльності підприємств у сучасних умовах / Квасницька Р.С., Ардашкіна Н.С. // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – №6. – С. 247-251.
3. Коюда В.О. Інноваційна діяльність підприємства та оцінка її ефективності: [монографія]. / Коюда В.О., Лисенко Л.А. – Х.: ФОП Павленко О.Г.; ВД "ІНЖЕК", 2010. – 224 с.
4. Лагодієнко В.В. Вплив інтенсифікації виробництва з інноваційною основою на особливості струк-

турних змін аграрного виробництва / В.В. Лагодієнко // Бізнес-Навігатор: науково-виробничий журнал Міжнародного університету бізнесу і права. – Херсон, – 2013. – №1(30). – С. 255-259.

5. Чокова Д.О. Економічна сутність інновацій / Д.О. Чокова // Економічні проблеми модернізації та інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств, Матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конф. Дніпропетровськ, 23-24 грудня 2015 р. – Дніпропетровськ: ДДАУ, 2015. – Т. 1. – С. 169-170.

6. Іртищева І.О. Інтелектуально-інноваційний розвиток інфраструктури як концепція економічної сталості агропродовольчої сфери / І.О. Іртищева, Т.В. Стройко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 1. – С. 71–78.

7. Іртищева І.О. Стратегічні перспективи конкурентоспроможності харчової промисловості України в умовах глобалізації / І.О. Іртищева, О.Є Гросицька // Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2013. – 176 с.